

Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) імені
проф. Поніманської Т.І.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

_____ ВК 06 Практикум з логопедії _____
(шифр і назва навчальної дисципліни)
спеціальність _____ 012 Дошкільна освіта _____
(шифр і назва спеціальності)
Освітня програма _____ Дошкільна освіта _____
(назва освітньої програми)
інститут, факультет _____ педагогічний _____
(назва інституту, факультету,)

2019 – 2020 навчальний рік

Робоча програма _____ Практикум з логопедії _____ для студентів

(назва навчальної дисципліни)

за спеціальністю _____ 012 Дошкільна освіта _____.

Мова навчання _____ українська _____

Розробники: Косарева Галина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) імені проф. Поніманської Т.І.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) імені проф. Поніманської Т.І.

Протокол від “ 27 ” _____ серпня _____ 2019 року № 8

Завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) імені проф. Поніманської Т.І.

_____
(підпис)

(проф.І.М.Дичківська)
(прізвище та ініціали)

Робочу програму схвалено методичною комісією факультету за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

Протокол від “ 30 ” _____ серпня _____ 2019 року № 2

Голова методичної комісії педагогічного факультету

_____
(підпис)

(доц.Н.А.Сяська)
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 3	Галузь знань 0101 Освіта/Педагогіка	Варіативна	
Модулів – 2	Спеціальність: 012 Дошкільна освіта		
Змістових модулів – 2		5-й	5-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: портфоліо логопеда (5 курс);		Семестр	
		9-й	9-й
Загальна кількість годин – 90 год		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних 9 семестр – 2 год. самостійної роботи студента: 9 семестр – 2,5 год	Освітній ступінь: магістр	18 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		12 год.	
		Лабораторні	
		-	
		Самостійна робота	
		60 год.	
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид контролю: залік (9 семестр),			
Передумови для вивчення дисципліни: основи медичних знань, основи дефектології та логопедії, педіатрія, вікова фізіологія та валеологія, невропатологія з основами психопатології, логоритміка та ігри в логопедичній роботі, фізична реабілітація та логопедична гімнастика, основи патопсихології та психотерапія, мовленнєві і сенсорні системи та їх порушення			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Робоча навчальна програма з дисципліни «Практикум з логопедії» є варіативним документом РДГУ, яка визначає обсяги знань, якими повинні опанувати студенти відповідно до вимог освітньо-професійної програми спеціальності 012 Дошкільна освіта, а також необхідне

методичне забезпечення, складові та технологію оцінювання навчальних досягнень здобувачів другого (освітньо-професійного) рівня.

Навчальний курс «Практикум з логопедії» має чітку професійну спрямованість підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти, які зорієнтовані на роботу з дітьми з психофізичними порушеннями у дошкільних, загальноосвітніх, загальноосвітніх закладах з інклюзивним та інтегрованим навчанням, загальноосвітніх спеціальних закладах.

Навчальна програма з дисципліни «Практикум з логопедії» має чітку професійну спрямованість підготовки майбутніх фахівців, які зорієнтовані на роботу із дошкільниками та учнями початкових класів із різноманітними, в т.ч. і тяжкими порушеннями мовлення у дошкільних, загальноосвітніх, загальноосвітніх закладах з інклюзивним та інтегрованим навчанням, загальноосвітніх спеціальних закладах.

Навчальна програма з дисципліни «Практикум з логопедії» тісно пов'язана з вивченням найбільш складних аспектів методики викладання логопедичної проблематики і представляє поглиблений курс в складі теоретичної та практичної підготовки спеціаліста.

Мета викладання дисципліни: забезпечення педагогічними умовами для формування у студентів знань теоретико-методичних аспектів викладання дисципліни «Практикум з логопедії» у вищих навчальних закладах; уточнення, розширення та систематизація професійних компетентностей студентів з проблем організації та змісту логопедичної і методичної допомоги дітям і дорослим в Україні, з проблем диференційної діагностики мовленнєвих порушень дітей з метою правильного відбору дітей при комплектуванні груп спеціальних логопедичних установ; формування особистісних якостей майбутнього фахівця спеціальної освіти, оволодіння сучасними методами навчання та виховання дітей з психофізичними порушеннями розвитку.

Завдання курсу:

1. розширити та поглибити знання з основ дефектології на основі вивчення теоретико-методологічних першоджерел;
2. здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у галузі спеціальної та інклюзивної освіти або у процесі професійної діяльності (корекційній навчально-виховній, навчально-реабілітаційній);
3. здатність створювати команду в корекційно-педагогічному середовищі, мотивувати її членів та досягати спільних цілей щодо навчання і виховання дітей з психофізичними порушеннями;
4. сформувати у студентів професійні компетентності щодо організації та планування логопедичної і методичної роботи у різних типах установ Міністерства освіти і науки, соціального забезпечення та закладах Міністерства охорони здоров'я;
5. сприяти формуванню відповідального ставлення до ролі фахівця спеціальної освіти, прагнення поповнювати свої знання, підвищувати професійну майстерність, уміння навчати дітей з психофізичними порушеннями (залежно від нозології) у навчально-виховному, реабілітаційному процесі незалежно від типу закладу і форми організації навчально-виховної діяльності на рівні сучасних вимог до компетентності спеціаліста, а саме:

Інтегральна компетентність:

- здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів педагогічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

- володіння базовими знаннями з педагогіки та вміння їх реалізувати задля забезпечення спрямованої соціалізації та інтеграції особистості з порушеннями психофізичного розвитку;

- володіння базовими знаннями про педагогічні системи навчання, виховання і освіти різних категорій дітей з психофізичними порушеннями, їхні потенційні можливості у досягненні певного рівня життєвої компетентності;
- збереження національних духовних традицій щодо піклування і турботу про осіб з порушеннями психофізичного розвитку;
- здатність отримувати, аналізувати та поєднувати інформацію з різних наукових та навчально-методичних джерел у процесі виконання фахових теоретичних і практичних завдань;
- застосовувати у процесі професійної діяльності різні інформаційні ресурси, що дозволяють проектувати рішення актуальних проблем логопедії;
- здатність до міжособистісного спілкування, емоційної стабільності, толерантності, адаптивності та комунікабельності. Вільне володіння українською мовою відповідно до норм.

Фахові компетентності:

- здатність використовувати нетрадиційні та ігрові методи роботи з дітьми дошкільного віку;
- володіння знаннями та розуміння сучасних підходів до вивчення, освіти, розвитку, абілітації, реабілітації і соціальної адаптації осіб з психофізичними порушеннями в освітніх закладах, закладах соціального захисту та охорони здоров'я;
- володіння базовими уявленнями про категорії дітей з порушеннями мовленнєвого та психофізичного розвитку, які є суб'єктами спеціальної освіти; розуміння значення комплексного підходу у наданні корекційних освітніх послуг;
- здатність застосовувати основні теоретичні та практичні методи аналізу та оцінки стану мовленнєвого та психофізичного розвитку дітей, які потребують надання логопедичних та корекційно-освітніх послуг;
- здатність до раціонального вибору та реалізації корекційно-освітніх програм на основі особистісно-орієнтованого та індивідуально-диференційованого підходів до навчання та виховання дітей з порушеннями мовленнєвого та психофізичного розвитку;
- здатність діяти згідно з принципами деонтології, пов'язаними з професійною діяльністю спеціального педагога; усвідомлення педагогічних, психологічних та соціальних наслідків у сфері професійної діяльності;
- готовність до надання консультативної допомоги особам з порушеннями мовленнєвого та психофізичного розвитку, їх родичам та педагогам з проблем навчання, розвитку, сімейного виховання, життєвого і професійного самовизначення.

3. Очікувані результати навчання

В результаті вивчення здобувач повинен продемонструвати *результати навчання*:

- здатність продемонструвати знання анатомо-фізіологічної будови артикуляційного апарату;
- здатність продемонструвати знання і розуміння порушень іннервації мовленнєвого апарату та провести кваліфіковане логопедичне обстеження дітей з порушеннями мовлення, адекватно тлумачити та використовувати результати діагностики;
- здатність продемонструвати вміння виявлення причин порушень іннервації артикуляційного апарату та пошуку можливих варіантів їх усунення шляхом використання різних технік логопедичного масажу;
- здатність продемонструвати раціональність вибору технік логопедичного масажу; здійснювати корекційний вплив з урахуванням психофізичних, вікових особливостей та індивідуальних потреб дітей з тяжкими порушеннями мовлення в спеціальних дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах; реабілітаційних установах; відбору й обґрунтування оптимальних форм та методів корекції вторинних і

подальших відхилень у дітей з ПМР шляхом використання інноваційних методик впливу на стан артикуляційного апарату;

- здатність систематично вивчати літературні джерела та практику логопедів за профілем підготовки: про нові прогресивні технології логопедичного впливу на стан артикуляційної моторики, засоби її покращення;
- здатність до постійного підвищення свого професійного та загальнокультурного рівня, вдосконалення педагогічної майстерності, виконання професійних обов'язків з дотриманням етичних і моральних норм.

4. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Практичні засади логопедичної роботи з дітьми із дислалією, дизартрією, ринолалією та заїканням

ТЕМА 1. Дислалія. Обстеження дітей з дислалією та система корекційно-педагогічної роботи з ними – 2 год.

Характеристика основних аспектів фонем. Їх класифікація. Поняття «логопедична характеристика звука». Особливості нестійкості вимови звуків у процесі розвитку мовлення до п'яти років (гуління, лепету, поява перших звуків), фізіологічні особливості звуковимови (до п'яти років), диференціація їх з дефектами мовлення.

Класифікація порушень звуковимови. Характеристика функціональної та органічної (механічної) дислалії. Лінгвістична характеристика вад звуковимови за основними формами прояву (відсутність звука, спотворення, заміна, змішування). Охарактеризувати кожен форму.

Подібність та розбіжність понять «фізіологічна дислалія», «функціональна дислалія», «органічна (механічна) дислалія», «ринолалія», «дизартрія». Характеристика аномалій в будові органів мовлення, що сприяють виникненню дефектів звуковимови.

Принципи обстеження мовлення у дітей. Перевірка стану тонального (фізіологічного) та фонематичного слуху. Зміст основних етапів послідовної корекційно-педагогічної роботи з подолання недоліків звуковимови у дітей.

Прийоми корекції звуковимови, що використовуються в логопедичній практиці. Порядок виправлення фонем, що вимовляються неправильно, у випадках складного порушення звуковимови. Логопедична характеристика правильної вимови свистячих звуків за схемою: (С, С', З, З', Ц, Ц', ДЗ, ДЗ').

Характеристика основних форм неправильної вимови свистячих звуків (відсутність, заміна, спотворення, змішування), різниця між ними. «Сигматизм», «парасигматизм», «свистячий сигматизм», «шиплячий сигматизм». Методика проведення основних вправ для виявлення рухливості артикуляційного апарату при різних видах сигматизму. Прийоми постановки звука (С, З, Ц, ДЗ), Розвиток фонематичного слуху та артикуляційної моторики. Основні види диференціації звуків, пояснити, з опорою на які аналізатори відбувається диференціація звуків та яка її мета.

Логопедична характеристика правильної вимови шиплячих звуків за схемою: (Ш, Ш', Ж, Ж', Ч, Щ, ДЖ). Статика (артикуляційний уклад) органів артикуляції при утворенні шиплячих звуків та їх динаміка. Фонетичні дефекти вимови звуків (Ш, Ж, Ч, Щ, ДЖ), механізм їх виникнення, види неправильної звуковимови шиплячих. «Сигматизм шиплячий», «сигматизм свистячий», «міжзубний сигматизм», «призубний сигматизм», «боковий сигматизм», «носовий сигматизм», «парасигматизм».

Логопедична характеристика правильної вимови сонорних звуків за схемою: (Л, Л', Р, Р'). Статика (артикуляційний уклад) органів артикуляції при утворенні сонорних звуків (Л, Л', Р, Р'), їх динаміка, подібність та відмінність. Особливості часу появи в нормі у дітей звуків (Р) та (Л). «Ротацизм», «параротацизм», «ламбдацизм», «параламбдацизм»; «ротацизм»: «велярний», «горловий», «боковий», «одноударний», «двогубний»; «ламбдацизм»: «губно-зубний», «двогубний».

ТЕМА 2. Дизартрія. Принципи виявлення та прийоми обстеження дітей з дизартрією – 2 год.

Визначення термінів «дизартрія», «анартрія», їх зміст. Порівняння дизартрії з іншими вадами звуковимови. Назвати механізми порушень при дизартрії. Форми дизартрії. Дати їх коротку характеристику. Пояснити терміни «паретичність» і «спастичність». Назвати форми псевдобульбарної дизартрії. Розкрити зміст терміну «гіперсаливація». Дати характеристику стану артикуляційної моторики, голосової функції при псевдобульбарній дизартрії. Назвати вади звуковимови при дизартрії.

Дати характеристику дихальної функції при псевдобульбарній дизартрії. Описати стан просодичної сторони мовлення. Пояснити принцип системності при обстеженні дітей із дизартрією. Виявлення відхилень при дизартріях.

Принципи та етапи логопедичної роботи з подолання дизартрії.

Загальний зміст логопедичної роботи з подолання дизартрії. «Анартрія», клініко-психолого-педагогічна характеристика дітей з анартрією. Особливості корекційно-педагогічної роботи з такими дітьми. Ігри, гімнастичні вправи на розвиток просторової уяви у дітей з дизартрією. Завдання артикуляційних вправ при дизартрії. Наявність у дитини з дизартрією фонетичних та фонематичних порушень звуковимови.

ТЕМА 3. Вплив вроджених розщелин губи та піднебіння на розвиток дитини – 2 год.

Визначення ринолалії як мовленнєвого розладу. Форми ринолалії. Механізм утворення ротових та носових звуків при відкритій ринолалії. Порівняння з механізмом формування звуків у нормі. Причини вродженої та набутої відкритої ринолалії. Приклади дефектів будови артикуляційного апарату. Характеристика розщелини губ та піднебіння. Диференціація розщелин повних та часткових. Розщелина язичка м'якого піднебіння. Порушення дихальної функції у дітей з вродженою патологією піднебіння. Порушення у дітей з розщелинами губи та піднебіння голосової функції. Вплив на формування звуковимови вродженої розщелини піднебіння. Формування імпресивного мовлення дітей з ринолаією. Вроджені щілини та їх вплив на психофізичний розвиток дитини. Розлади голосу при ринолалії та їх корекція.

Принципи обстеження дітей з патологією піднебіння. Завдання обстеження дітей з вродженими вадами губи та піднебіння: завдання доопераційної логопедичної роботи з дітьми при ринолалії, післяопераційної логопедичної роботи та пояснити, чим вони відрізняються від завдань доопераційної роботи. Етапи підготовчого періоду корекційно-педагогічної роботи. Мета кожного етапу. Основні етапи корекційно-педагогічної роботи з дитиною-ринолаліком, мета кожного з них. Основні етапи післяопераційної логопедичної роботи, їх завдання. Основні розділи післяопераційної логопедичної роботи, їх мета, зміст. Характеристика методик роботи з дітьми з ринолалією до- та після операції. Основні принципи роботи з дітьми при відкритій ринолалії.

ТЕМА 4. Структура та прояви заїкання. Корекційно-педагогічна робота з дітьми, що заїкаються – 2 год.

Характеристика заїкання як складного психофізичного розладу, при якому в дитини спостерігаються у різній мірі зміни ЦНС, експресивного мовлення, мовленнєвої та загальної моторики, психологічні особливості поведінки. Прояви змін в стані ЦНС у дитини, що заїкається. «Гіпергідроз», «лабільність», «енурез», «енкопрез», «вегетодистонія», «логоневроз».

Принципи побудови медичних класифікацій заїкання. Порівняльна характеристика функціонального та органічного, невротичного та неврозоподібного заїкання. Особливості експресивного мовлення у дітей, що заїкаються.

Характеристика структурних компонентів мовлення, що страждають при заїканні. «Поріг (рівень) вільного мовлення» у дітей, що заїкаються. Чинники, що характеризують різний ступінь складності мовленнєвої діяльності та мовленнєвих ситуацій, залежність посилення або послаблення, поява або зникнення мовленнєвих затинань.

Особливості поведінки дітей, що заїкаються в ігровій діяльності, на музичних заняттях і заняттях фізичної культури.

Комплексний підхід до подолання заїкання. Загальна характеристика основних систем комплексної реабілітації осіб із заїканням: метод розвиваючого руху Вероніки Шерборн (рухова терапія, поєднана з грою), метод тіні, метод „Ехо”, програма Енгель, програма Янечко і Левандовської, програма Хенцької, програма З. Тарковського, програма нормалізації мовлення Ліліани Арутюнян тощо.

Уявлення про інтонаційну виразність мовлення та її значення для спілкування. Методика формування умінь свідомо та правильно користуватися усіма компонентами інтонації. Розрізнення та формування інтонації завершеного та незавершеного речення. Робота над слуховою диференціацією компонентів інтонації. Засвоєння засобів інтонаційного оформлення на матеріалі голосних та їх засвоєння на більш складному мовленнєвому матеріалі. Розрізнення і засвоєння розповідної та питальної і окличної інтонації.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Сучасні підходи до подолання порушень мовлення у дітей з ТПМ

ТЕМА 1. Технології розвитку артикуляційної, дрібної та загальної моторики у логопедичній роботі – 2 год.

Кінезітерапія. Ліготерапія. Біоенергопластика. Кріотерапія. Танцетерапія. Тілесно-орієнтована терапія. Логоритміка. Психогімнастика. Ауріколотерапія (масаж). Гідрогімнастика. Японська методика масажу пальців. «Су-Джок» - терапія.

Етапи точкового логопедичного масажу та його завдання. Методи рефлекторного впливу (комплекси БАТ, комплекси перехресного точкового масажу, комплекси масажу із елементами метамірної стимуляції Скворцова-Осипенко).

ТЕМА 2. Авторські методики роботи з немовленнєвими дітьми – 2 год.

Характеристика структури порушення у немовленнєвих дітей. Розвиток слухового сприймання. Формування розумових операцій у немовленнєвих дітей. Становлення сенсорних еталонів у немовленнєвих дітей. Формування ритмічної структури слова та розвиток вербальної імітації на рівні голосних і звуконаслідування у немовленнєвих дітей.

Методика викликання звуків у невербальних дітей шляхом емоційного залучення (Тетяна Грузінова). Школа ігрової логопедії. Формування мовлення через гру: від нуля до фрази. Методика Новікової-Іванцової для немовленнєвих дітей.

ТЕМА 3. Альтернативна та допоміжна комунікація в логопедичній практиці – 2 год.

Поняття «підтримуване спілкування». Автогенні форми спілкування. Поняття про процес комунікації: структура, учасники, засоби забезпечення.

Системи альтернативної комунікації. Засоби альтернативної комунікації. Основні принципи застосування альтернативної комунікації. Системи допоміжної комунікації. Засоби допоміжної комунікації. Основні принципи застосування допоміжної комунікації.

ТЕМА 4. Сучасні підходи до подолання порушень писемного мовлення у дітей з ТПМ – 2 год.

Вивчення писемної продукції дітей із порушеннями мовлення. Сучасні методики обстеження мовленнєвих процесів у дітей, які мають передумови порушення писемного мовлення. Особливості сприймання мовлення на сенсорно-перцептивному рівні, формування гностико-практичних функцій.

Сучасні методики розвитку зорово-просторового сприймання, уявлень, зорового аналізу та синтезу, корекційна робота з розвитку мовно-слухової, зорової, моторної пам'яті; оптико-просторового гнозису, слухової та зорової уваги, розумових операцій аналізу, синтезу,

порівняння, узагальнення, класифікації, дії за аналогією, симультанно-сукцесивних функцій на логопедичних заняттях з попередження порушень писемного мовлення.

Авторська методика попередження і подолання порушень писемного мовлення Рональд Д. Дейвіса.

ТЕМА 5. Логопедичний масаж як метод механічної логопедичної корекції дітей з ТПМ – 2 год.

Поняття логопедичного масажу як методу механічної логопедичної корекції. Показання до застосування масажу в логопедичній практиці.

Мета та місце масажу в комплексній системі корекційно-педагогічної дії. Фізіологічна дія масажу. Мета логопедичного масажу.

Інструментальні методи логопедичного впливу. Проведення масажу за допомогою спеціальних інструментів: постановочних зондів, шпательів, зубних щіток, масажерів для язика. Методика зондового масажу О.В. Новікової.

Методика проведення логопедичного масажу. Прийоми логопедичного масажу: погладжування, розтирання, розминання, розтягування, вібрація.

Диференційоване використання прийомів логопедичного масажу в залежності від форми дизартрії. Етапи логопедичного масажу при ДЦП. Види логопедичного масажу при ДЦП. Поєднання прийомів масажу і пасивної гімнастики.

Загальні методичні рекомендації до проведення логопедичного масажу при ринолалії в доопераційний та післяопераційний періоди. Додаткові методи впливу. Пасивно-активні вправи, які стимулюють роботу піднебінно-глоткових м'язів.

Використання точкового масажу при проведенні фонаційної гімнастики.

Вплив логопедичного масажу на емоційний стан дітей, що заїкаються. Комплексне використання прийомів класичного і точкового масажу. Вибір прийомів і методики масажу в залежності від клінічної форми заїкання. Організація логопедичного заняття з дітьми, що заїкаються із включенням прийомів логопедичного масажу.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ, ДИЗАРТРІЄЮ, РИНОЛАЛІЄЮ ТА ЗАЇКАННЯМ												
Тема 1. Дислалія. Обстеження дітей з дислалією та система корекційно-педагогічної роботи з ними.	11	2	2			7						
Тема 2. Дизартрія. Принципи виявлення та прийоми обстеження дітей з дизартрією.	11	2	2			7						
Тема 3. Вплив вроджених розщелин губи та	12	2	2			8						

піднебіння на розвиток дитини												
Тема 4. Структура та прояви заїкання. Корекційно-педагогічна робота з дітьми, що заїкаються	12	2	2			8						
Разом за змістовим модулем 1	46	8	8			30						
Змістовий модуль 2. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПОДОЛАННЯ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ТПМ												
Тема 1. Технології розвитку артикуляційної, дрібної та загальної моторики у логопедичній роботі	10	2	2			6						
Тема 2. Авторські методики роботи з немовленнєвими дітьми	10	2	2			6						
Тема 3. Альтернативна та допоміжна комунікація в логопедичній практиці	8	2				6						
Тема 4. Сучасні підходи до подолання порушень писемного мовлення у дітей з ТПМ	8	2				6						
Тема 5. Логопедичний масаж як метод механічної логопедичної корекції дітей з ТПМ	8	2				6						
Разом за змістовим модулем 2	44	10	4			30						
Усього годин	90	18	12			60						
Модуль 2												
ІНДЗ			-	-		-		-	-	-		
Усього годин												

6. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Дислалія, прийоми її виявлення та корекції.	2
2.	Дизартрія. Принципи виявлення та прийоми обстеження дітей з дизартрією.	2
	Всього	4

7. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Обстеження дітей з ринолалією та система корекційно-педагогічної роботи з ними.	2
2.	Структура та прояви заїкання. Логопедичне обстеження при заїканні.	2
3.	Технології розвитку артикуляційної, дрібної та загальної моторики у логопедичній роботі.	2
4.	Загальний недорозвиток мови. Алалія, афазія у дітей.	2
	Всього	8

8. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.		
2.		
...		

9. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Складіть конспект заняття з постановки будь якого звука (за вибором); підберіть необхідні вправи, дидактичний матеріал.	2
2.	Опрацювати статтю Жук Т.В., Соколенко Н.А. Перелік документації логопеда / Хрестоматія з логопедії: Історичні аспекти. Дислалія. Дизартрія. Ринолалія: Навчальний посібник (2-е вид., змін, і доп.) / За заг. ред. Шеремет М.К., Мартиненко В.І. – К.: КНТ, 2008. – С.92–106, та виписати орієнтовний індивідуальний план корекційної роботи з дитиною-логопатом.	2
3.	Обстежити одну дитину з дислалією і заповнити відповідний бланк мовленнєвої картки «Стан артикуляційного парату».	2
4.	Скласти порівняльну характеристику традиційного та фонетичного підходу до подолання вад звуковимови у вигляді таблиці.	2
5.	Написати реферативне повідомлення на тему особливостей обстеження дошкільників, що мають одне із порушень мовленнєвого розвитку (на вибір).	2
6.	Розкрити значення мовленнєвої активності дитини на логопедичному занятті.	2
7.	Дібрати комплекс артикуляційних вправ для обстеження жувально-артикуляційних, мімико-артикуляційних м'язів, м'язів язика, губ, щік і м'якого піднебіння дітей з дизартрією.	2
8.	Обстежити одну дитину з дизартрією і заповнити відповідний бланк мовленнєвої картки «Стан артикуляційного парату».	2
9.	Складіть конспект повідомлення на тему «Особливості розвитку дітей в онтогенезі при вродженій розщелині губи та піднебіння».	2
10.	Відомо, що попередження та раннє усунення у дітей мовленнєвих затинань повинно проводитися шляхом нормалізації мовлення	2

	дітей в їх повсякденній діяльності. Розкажіть, як це завдання вирішується на заняттях з дитиною, в її іграх, у спілкуванні з дорослими та однолітками.	
11.	Сформулюйте конкретно, в чому буде полягати особиста участь батьків та допомога вихователів у попередженні мовленєвих зитинань. Поясніть, до яких фахівців можна скеровувати дитину у випадках виникнення в неї заїкання. Яка допомога їй та її батькам буде надана.	2
12.	Складіть конспект заняття з формування у дітей з ринолалією м'яких приголосних звуків. Яка послідовність постановки м'яких приголосних звуків.	2
13.	Підберіть вправи, відповідний дидактичний матеріал, малюнки, ігри на розвиток голосу для роботи над голосовою функцією дитини з ринолалією після операції.	2
14.	Складіть конспект заняття з дитиною з ринолалією над розвиток висоти та сили голосу в післяопераційний період. Введіть у нього вправи над мелодико-інтонаційним боком мовлення.	2
15.	Напишіть реферат на тему «Рання профілактична робота з дітьми, що мають вроджену патологію піднебіння».	2
16.	Виписати та опрацювати мовленнєві правила для дітей, що заїкаються (И.Ю. Абелева, Л.П.Голубева и др. Речевые правила для заикающихся / Логопедия. Методическое наследие: Пособие для логопедов и студентов дефектолог, факультетов пед. Вузов / Под ред. Л.С.Волковой: В 5 кн. – М.: ВЛАДОС, 2007. – Кн. II: Нарушения темпа и ритма речи: Заикание. Брадилалия. Тахилалия. – С. 160–163.).	2
17.	Зробіть загальну карту логопедичного обстеження дитини, що заїкається (узагальнений перелік запитань для батькув та завдань для дитини).	2
18.	Як можна виявити у дитини, що заїкається, її відношення до свого дефекту, особливості її міжособистісних відносин з оточуючими та особливості її поведінки в різних видах діяльності. Складіть необхідний для цього перелік завдань та запитань.	2
19.	Напишіть декілька конспектів занять з дітьми, що мають сенсорну алалію.	2
20.	Напишіть декілька конспектів занять з дітьми, що мають моторну алалію.	2
21.	Випишіть у зошит 5-10 вправ з логоритміки для дітей, що страждають на алалію.	2
22.	Зробіть загальну карту логопедичного обстеження дитини з сенсорною алалією (узагальнений перелік запитань для батьків та завдань для дитини).	2
23.	Перерахувати та охарактеризувати застосування логопедичних зондів.	2
24.	Підготувати методичні рекомендації щодо оптимальної організації процедури логопедичного масажу (організації робочого місця, вимог до логопедичного інструментарію, санітарно-гігієнічних умов проведення процедури логопедичного масажу тощо).	2
25.	Відпрацювати навички проведення прийомів класичного логопедичного масажу: погладження, розтирання, розминання,	2

	вібрація, поколючування, щільне натискання на різних партнерах. Заповнити картку самоаналізу.	
26.	Історія виникнення масажу. Фізіологічний вплив логопедичного масажу на органи та системи. Скласти таблицю.	2
27.	Відпрацювати навички проведення диференційованого логопедичного масажу при дизартрії в комплексі з артикуляційною гімнастикою на різних партнерах. Заповнити картку самоаналізу.	2
28.	Відпрацювати навички проведення логопедичного масажу при заїканні в комплексі з гімнастикою Стрельникової на різних партнерах. Заповнити картку самоаналізу.	2
29.	Відпрацювати навички проведення точкового логопедичного масажу на різних партнерах. Заповнити картку самоаналізу.	2
30.	Скласти методичний банк комплексів самомасажу для дітей, що мають порушення мовленнєвого та психофізичного розвитку.	2
	Разом	60

10. Індивідуальні завдання.

1. Провести обстеження мовленнєвого розвитку дитини, що заїкається.
2. Заповнити мовну картку на трьох дітей (з ФФН, ДЦП (бульбарна форма), відкритою формою ринолалії).
3. Скласти «Поради батькам дітей з дислалією».
4. Скласти «Поради батькам дітей дизартрією».
5. Скласти «Поради батькам дітей з ринолалією».
6. Скласти «Поради батькам дітей з алалією».
7. Скласти «Поради батькам дітей з афазією».

11. Засоби діагностики результатів:

- усне опитування (фронтальне, індивідуальне);
- письмовий контроль (експрес-контроль, письмові роботи, контрольні роботи);
- графічна перевірка (складання схем);
- реферати;
- практичний контроль (розв'язування педагогічних задач, виконання практичних завдань, захист проєктів);
- тестовий контроль (поточний, модульний);
- навчальні дискусії, ділові та рольові ігри;
- презентації результатів виконаних завдань;
- завдання на лабораторному обладнанні, реальних об'єктах.

12. Критерії оцінювання результатів навчання.

Загальні критерії оцінювання

I рівень – початковий. Відповідає здобувача вищої освіти при відтворенні навчального матеріалу елементарна, фрагментарна, зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення.

II рівень – середній. Здобувач вищої освіти відтворює основний навчальний матеріал, здатний виконувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності.

III рівень – достатній. Здобувач вищої освіти знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), уміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь повна, правильна, логічна, обґрунтована, хоча їй і бракує власних суджень. Студент здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності.

IV рівень – високий. Знання здобувача вищої освіти є глибокими, міцними, узагальненими, системними; він вміє застосовувати знання творчо, його навчальна діяльність має дослідницький характер, позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію.

Рівні навчальних досягнень студентів	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
I. Початковий	1-34 F Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Здобувач вищої освіти фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу; має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення; виявляє здатність елементарно викласти думку; може усно відтворити кілька термінів, явищ без зв'язку між ними; може обрати правильний варіант відповіді (на рівні "так - ні"); може самостійно знайти відповідь у тексті підручника; виконує 20 % від загальної кількості тестів.
	35-59 FX незадовільно з можливістю повторного складання	Здобувач вищої освіти відтворює менш як половину навчального матеріалу; за допомогою викладача виконує елементарні завдання, наводить приклади; може дати відповідь з кількох простих речень; здатен усно відтворити окремі частини теми; має фрагментарні уявлення про роботу з джерелами, не має сформованих умінь та навичок; виконує 30 % від загальної кількості тестів.
II. Середній	60-63 (E) задовільно	Здобувач вищої освіти має початковий рівень знань; знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснень викладача, повторити за зразком певну операцію, дію; описує явища, процеси без пояснень причин, з допомогою викладача здатен відтворити їх послідовність, слабо орієнтується в поняттях; має фрагментарні навички в роботі з підручником; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі; здатен давати відповіді на прості, стандартні запитання, виявляє інтерес до навчального матеріалу, виконує 45 % від загальної кількості тестів.

	64-73 (D) задовільно	Здобувач вищої освіти знає більш як половину навчального матеріалу; розуміє основний навчальний матеріал; здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило, відтворити його з помилками та неточностями; має стійкі навички роботи з текстом підручника; може самостійно оволодіти більшою частиною заданого матеріалу, формулює поняття, наводить приклади, знає основні дати; орієнтується в хронології; підтверджує висловлене судження одним-двома аргументами; здатен використовувати під час відповіді допоміжні наочні матеріали; відповіді непослідовні та нелогічні; виконує від 55 до 65% від загальної кількості тестів.
III. Достатній	74-81 (C) добре	Знання здобувача вищої освіти є достатньо повними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях. Правильно і логічно відтворює навчальний матеріал; розуміє основні теорії і факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; уміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, застосовувати вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; здатен проаналізувати відповіді іншого студента; з допомогою викладача скласти план реферату, може опрацювати матеріал самостійно, уміє підготувати реферат та захищати його найважливіші положення; правильно використовує термінологію; складає прості таблиці та схеми; виконує від 75 % до 80 % від загальної кількості тестів.
	82-89 (B) добре	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання в дещо змінених ситуаціях, уміє аналізувати і систематизувати інформацію, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; висловлює стандартну аргументацію при оцінці дій, процесів, явищ; чітко тлумачить поняття; здатен самостійно опрацювати навчальний матеріал, але потребує консультацій з викладачем; виконує прості творчі завдання; виконує 85 % від загальної кількості тестів.
IV. Високий	90-100 (A) відмінно	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї, користується широким арсеналом засобів доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ, самостійно виконує науково-дослідницьку роботу; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої обдарування і нахили. Самостійно виконує від 95% до 100% від загальної кількості тестів.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	відмінно	
82-89	добре	
74-81		
64-73		
60-63	задовільно	
33-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота									ІНДЗ	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	25	100
9	9	9	8	8	8	8	8	8		

14. Методичне забезпечення:

1. опорні конспекти лекцій;
2. нормативні документи;
3. тестові завдання;
4. навчальні книги;
5. інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни (ІКНМЗД).

15. Рекомендована література

Основна:

1. Андросова В.М. Використання інноваційних технологій в роботі з дітьми-логопатами старшого дошкільного віку для корекції вад звуковимови / В. М. Андросова // Розкажіть онуку.– 2004. – № 10–11.
2. Бабич Н.М. Використання техніки орофасіальної міофункціональної терапії в логопедичній практиці / Н.М. Бабич, К.О. Кібальна, Т.В. Мельніченко // Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (14 квітня) 2017 року, м. Суми.– С. 39–42.
3. Борозинец Н.М. Логопедические технологии: [учеб.-метод. пособие] / Н.М. Борозинец, Т.С. Шеховцева. – Ставрополь, 2008. – 224 с.
4. Галущенко В.І. Застосування інноваційних логопедичних технологій у корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення / В.І.Галущенко // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 7, у 2 т./ за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова.– Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. – Т.1. – 452 с.
5. Головка Н.В. Ортодонція. Розвиток прикусу, діагностика зубощелепних аномалій, ортодонтичний діагноз / Н. В. Головка. – Полтава: УМСА, 2003. – 170 с.
6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник / І.М. Дичківська. – 2-ге вид., доповн.– К. : Академвидав, 2012. – 349 с.

7. Рібцун Ю.В. Формування фонологічного компоненту мовленнєвої діяльності у дітей за умов нормального та порушеного онтогенезу / Ю. В. Рібцун // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. пр. – 2012. – 22. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С. 219–222.
8. Сучасні педагогічні технології. Навчально-методичний посібник / Автор-укладач Федорчук Е.І. – Кам'янець-Подільський: АБЕТКА, 2006. – 212 с.
9. Сучасні технології в освіті: Реком. бібліогр. покажч. Ч. 2./ [упоряд.: Моїсеєва І.П., Пономаренко Л.О.]. – К.: АПН України. ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, 2006. – 196с.
10. Фрост Л. Система альтернативної комунікації с помощью карточек (PECS): [руководство для педагогов] / Л. Фрост, Э. Бонди. – Теревинф, 2011. – 146 с.
11. Шеремет М.К. Сучасні комп'ютерні технології в логопедичній роботі / М.К. Шеремет, Г. Загурська. – Педагогіка та методики: спеціальні. Збірник наукових статей НПУ ім. М. П. Драгоманова. Випуск 1. – К.:2001. – С.183–192.

Додаткова:

1. Астапов В.М. Введение в дефектологию с основами нейро- и патопсихологии / В.М. Астапов.– М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 215 с.
2. Ахутина Т.В. Преодоление трудностей учения: нейропсихологический подход / Т.В. Ахутина, Н.М. Пылаева. – СПб: Питер, 2008. – 320 с.: ил.
3. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: [монографія] / Алла Михайлівна Богуш. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 376 с.
4. Вавіна Л.С. Розвиваємо у дитини вміння бачити: Від народження до 6 років: [поради батькам] / Л.С. Вавіна, В.М. Ремаржевська. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 128 с., іл.
5. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності: [навчально-методичний посібник] / Л.Б. Люндквіст, В.В. Бурлака, А.Г. Шевцов [та ін.]. – К.: Герб, 2007. – 288 с.
6. Внук О.Д. Сенсорний розвиток дітей раннього віку / О.Д.Внук // Дошкільний навчальний заклад. – 2011. – № 8. – С. 29-31.
7. Гвоздєв А.Н. Развитие словарного запаса в первые годы жизни ребёнка / Александр Николаевич Гвоздєв. – Саратов: Куйбышев, 1990. – 103 с.
8. Гуцал Л.Л., Миронова С.П. Теоретичні аспекти та методика подолання заїкання у молодших школярів: Навчально-методичний посібник. / Л.Л. Гуцал, С.П. Миронова. – Хмельницький: Поділля, 2001р. – 91 с.
9. Дефектология: [словарь-справочник] / Под ред. Б.П. Пузанова. – М.: Новая школа, 1996. – 80 с.
10. Диагностика нарушений речи у детей и организация логопедической работы в условиях дошкольного образовательного учреждения: Сб. методических рекомендаций. – СПб.: ДЕТСТВО-ПРЕС, 2001. – 240 с.
11. Дичківська І.М. Інклюзивна освіта: шляхи впровадження / І. М. Дичківська // Дошкільне виховання.– 2013. – №12. – С. 3-6.
12. Дитина в дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма / авт. кол.; наук. кер. К. Л. Крутій.– Запоріжжя: ЛПС, 2011. – 188 с.
13. Дитина: програм виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк, К.І. Волинець; наук. кер. програмою: О.В. Проскіра, Л.П. Кочина, В.У. Кузьменко, Н.В. Кудикіна; авт. кол.: Г.В.Беленька, Е.В. Белкіна, О.Л. Богінч та ін. – К.: Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2012. – 492 с.
14. Ермакова И.И. Коррекция речи при ринолалии у детей и подростков: Кн. для логопеда / под ред. С.Л. Таптаповой. - М.: Просвещение, 1984. – 143 с.
15. Жукова Н.С. и др. Логопедия. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников: Кн. для логопеда / Н.С.Жукова, Е.М.Мастюкова, Т.Б.Филичева. – Екатеринбург: Изд-во АРД ЛТД, 1998. – 320 с.
16. Журавльова А.Є. Домашня логопедія без проблем: [книга для батьків, які хочуть самі навчити дитину правильно вимовляти звуки] / А.Є.Журавльова, В.В. Федієнко. –Харків.: Видавничий дім «Школа», 2006. – 112 с.: іл.
17. Ілляшенко Т.Д. Аномальна дитина в школі / Т.Д. Ілляшенко, Н.М. Стадненко. – Київ, 1995. – 199с.
18. Ілляшенко Т.Д. Корекція психосоціального розвитку дітей з церебральним паралічем у реабілітаційному центрі (Дошкільний і молодший шкільний вік) / Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівська, О.В. Романенко, Н.С. Скрипка. – К., 2003. – 155 с.

19. Ілляшенко Т.Д. Як навчати дітей з порушеннями психофізичного розвитку/ Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівська. – К.: «Ніка-Центр», 2003.
20. Инклюзивное образование. Политика, содержание и сравнительные перспективы / Под ред. Ф. Армстронга, Д. Армстронга, Л. Бартона. – Лондон, 2000. – 78 с. ЕВРОП. ОПЫТ.
21. Інструктивно-методичні рекомендації «Про організацію роботи в дошкільних навчальних закладах у 2013/2014 навчальному році» (лист МОН України від 20.06.2013 № 1/9-446).
22. Интегрированное обучение и воспитание в условиях общеобразовательных учреждений / Под ред. Т.Л. Лещинской. – Минск: НИО МО РБ, 1998. – 144 с.
23. Козлова В.А., Максименко В.С. Навчально-методичний посібник: Фронтальна робота з усунення лексико-граматичного недорозвинення мовлення у дошкільників (лексико-граматична ланка) / В.А. Козлова, В.С. Максименко. – Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2005. – 91 с.
24. Кононко О. Л. Плакаємо в малечі почуття самовартості / О. Л. Кононко. – К., Х., 2010.
25. Концепція державного стандарту освіти учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку // Дефектологія. – 2000. – № 2. – С. 2-10.
26. Концепция интегрированного обучения лиц с ограниченными возможностями здоровья (со специальными образовательными потребностями) // Актуальные проблемы интегрированного обучения: Материалы Международной научно-практической конференции по проблемам интегрированного обучения лиц с ограниченными возможностями здоровья (с особыми образовательными потребностями). – М.: Права человека, 2001. – С. 8-14.
27. Корендо Р. Предметне розвивальне середовище як чинник всебічного розвитку дитини / Р. Корендо, С. Бабіч // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2011. – № 9. – С. 44-50.
28. Кравченко Г. Ю. Інклюзивна освіта в ДНЗ / Г. Ю. Кравченко, Г. О. Сіліна. – Х., 2014.
29. Левченко И.Ю. Технология обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата: [учебное пособие для студентов] / И.Ю. Левченко. – М.: Академия, 2001. – 187 с.
30. Малярчук А.Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовленнєвих недоліків: [навчальний посібник] / Антоніна Яківна Малярчук. – К.: Літера ЛТД, 2005. – Ч. I. – 272 с.
31. Малярчук А.Я., Урбанская Л.П., Белоусова Е.И. Методические рекомендации по организации логопедической работы с детьми, имеющими фонетико-фонематические нарушения речи. Часть I. Свистящие и шипящие звуки. / А.Я. Малярчук, Л.П.Урбанская, Е.И. Белоусова – К. РУМК Министерство народного образования УССР, 1988. – 124 с.
32. Манько Н.В. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку: [науково-методичний посібник] / Наталія Володимирівна Манько. – К.: КНТ, 2008. – 256 с.
33. Мастюкова Е.М. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии: [учебное пособие] / Е.М. Мастюкова, А.Г. Московкина / Под ред. В. И. Селиверстова. – М.: Владос, 2004. – 407 с.
34. Миронова С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях: Кн. для логопеда. / С.А. Миронова. – М.: Просвещение, 1991. – 208 с.
35. Національна стратегія розвитку освіти в Україні до 2021 року (Указ Президента України № 344/2013) // Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
36. Нижник Л. Допомога дітям з особливими потребами / Л. Нижник, О. Сагірова. – К., 2004.
37. Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація і зміст роботи: Збірник методичних матеріалів / [авт.-упоряд.: О.П.Долинна, А.П.Бурова, О.В. Низковська, Т.П.Носачова]. – Тернопіль, 2011.
38. Одинцова Т.С. Заикание у детей. Серия «Медицина для Вас». / Т.С. Одинцова. – Ростов н/Д: Феникс, 2000. – 288 с.
39. Поваляева М.А. Справочник логопеда. / М.А. Поваляева. – Ростов-на Дону: «Феникс», 2001. – 448 с.

16. Інформаційні (інтернет) ресурси

1. <http://www.preschool.km.ru/>
2. <http://logopediya.com/>
3. <http://logopedi.narod.ru/>
4. <http://www.krok.org.ua/logo-rus.php>
5. <http://www.logopediya.ru/>